

СТЕВАН ТОНТИЋ

ДУШКО ТРИФУНОВИЋ, НЕУМРЛИ ДУХ ПОЕЗИЈЕ

(уз петнаестогодишњицу пјесникове смрти)

Прошло је већ петнаест година од смрти Душка Трифуновића, богомданог, по много чему јединственог српског пјесника друге половине минулог стољећа. Знамо да године брзо пролазе, а изузетан пјесник, и кад нас напусти, остаје заувјек с нама. Наставља да живи у свом и нашем језику као најдрагоцјенијој, ваљда и јединој неуништивој баштини.

У недјељама и мјесецима прије смрти (преминуо 28. јануара 2006. у Новом Саду, у 73. години живота), пјесник Душко Трифуновић није никоме, осим себи самоме, личио на човјека који ће се ускоро опростити од овога свијета. Јер он је сав био „човјек од овога свијета”, иницијатор књижевних и културних збивања, учесник многих сусрета и јавних скупова, пожељан саговорник и сарадник, пјесник-путник... Дружељубив, духовит, забаван, свуда радо виђен као прави пријатељ људи. Личио је на необичног мудраца из народа са маском вицмахера и забављача. Умио је да заподјене дијалог са сваком људском врстом, од неписмених до најобразованијих. Био је неуморни мисионар доброг духа поезије и духа љубави. Обилазио је босанске градове и варошице, као и многа мјеста у Југославији (понајвише у Србији – у Војводини је провео својих посљедњих петнаест година), говорио своје стихове и трагао за младим даровитим пјесницима којима је радо дувао под крила. Тјелесне снаге јесу већ биле угрожене (знао је рећи да је „труо, а славан”), али дух му је био жив и врцав као у бољим годинама.

Посљедња поетска збирка, невелико *Велико сјремање* (2005), говори о коначном свођењу овоземаљских послова и рачуна. Говори

с нескривеном тугом, језиком меланхоличног растајања од вољене жене, од свега што му је испуњавало ведрије и љепше животне тренутке. Душко се, међутим, одувјек бавио и пјесничким симулирањем најтежих животних исхода, својеврсним црним пророштвима – познаваоци његовог начина мишљења, те „својеглавости са две оштрице”, научили су да га не узимају здраво за готово. Ваљало је знати читати његове метафоре с дуплим дном, густо посијане по свим његовим књигама. Отежавао је живот сарајевским идеолошким цензорима, одржавао их у будном стању, иако је пазио да их не изазива преко допуштене мјере. А и они су то, изгледа, умјели да цијене, тако да никад није заглавио иза браве. Нити је, колико знам, нешто из његовог пера било забрањивано. Вјероватно није било препоручивано за извођење на сваком мјесту и у свакој прилици, али забрана није било. Бавио се и „примијењеном” поезијом по поруцбини (и мимо писања за поп и рок музичаре): тако је, рецимо, за празник милиције написао пјесму са стихом који ће постати општенародна мантра: „Милиција тренира строгоћу.” (Само тренира? Јер не иде да јој за празник пјеваш како жестоко бије!) Вјешто се поигравао и са собом и са својим цензорима, балансирајући над стално отвореном провалијом која се хранила субверзивним ствараоцима, те политички непоћудним личностима различитих етничких, вјерских, идејних и професионалних профила. А политичка руководства Босне и Херцеговине често су се, у примјени „чврсте руке”, истицала на нивоу цијеле југословенске федерације.

Та Душкова игра с идеолошки настројеним читаоцима и тумачима поезије, и нарочито с идеолошким цензорима, кроз коју је он успио проћи без видљивих ожиљака, личи ми на неку врсту чуда у његовој биографији. Вријеме у којем он ступа на књижевну сцену (крајем педесетих и шездесетих година) и објављује у кратком року четири пјесничке збирке раног периода – које ће остати и најбоље што је дао у поезији – јесте вријеме превладавања доктрине соцреализма, али и доба у којем се књижевност још није била сасвим ослободила извјесних идеолошких стега и табуа. Те збирке већ и својим насловима указују на пјесника с „искошеним” погледом на свијет: *Златни куршум* (1958), *Бабова рђава бацџина* (1960), *Јетике љириовейке* (1962), *Тумач љирианије* (1966). Све четири збирке објављене су у Сарајеву, граду у којем се Душко настанио 1957, дошавши из завичајног Босанског Брода. (По сопственом свједочењу, из Брода га је у Сарајево довео новинар Свето Маслеша.) Од школе је тада имао само браварски занат и шумарску школу. У Сарајеву је почео да студира српскохрватски језик и књижевност, али је тај студиј споро напредовао, протежући се на дужи низ година. Душко је с већом посвећеношћу проучавао

сам живот у свим његовим појавним облицима, свакодневним изазовима и парадоксима.

Трифуновић је, дакле, већ у младости, у доба интелектуалног формирања, досегао врхунце своје пјесничке умјетности. Та његова пјесничка дјела, у којима он на оригиналан начин лирски распјевава „бабову рђаву баштину” и своје „јетке приповетке”, спадају међу најдаровитија и најизразитија појединачна пјесничка дјела српске књижевности друге половине XX вијека. Она и данас одају пјесника чудесног, богомданог талента и посве особеног језичког израза. Душко је створио свој особени и препознатљиви поетски идиом који је често загонетно шифрован, понекад и непрозиран. Али нас увијек осваја и својом неглумљеном мудрошћу и својом тајновитошћу.

Држим да Босна, у другој половини XX вијека, није имала – и поред неколико других, изузетно значајних имена – даровитијег и аутентичнијег пјесника од Душка Трифуновића. То је најљепши пјеснички дар Сарајева и Босне српској књижевности.

И наредне двије збирке, *Шок соба* (1972) и *Слободни ѿаг* (1987), мада су другачије, могу се умногоме сврстати у најбоље Душкове ствари. Књига *Шок соба* развија у форми велике, мотивски веома разуђене поеме, критичке судове и алузије на изопачену, „шокантну” стварност у којој пјесник живи. То је књига заошијане ироније, с фантастичким и халуцинантним визијама перверзно устројеног свијета, у којем су хумане вриједности потиснуте на маргину или уништене. У тој књизи дошло је до праве експлозије негативног осјећања пјесничког субјекта, осјећања живота у посве отуђеном модерном друштву. Мало шта је остало изван пјесникове негативистичке и песимистичке аксиологије. Ту су очито и оне идејне и симболичке вриједности, које је промовисала званична политика, биле доведене у питање. Изложене критичким алузијама, па и несумњивој порузи.

Душко је, међутим, одбијао да се јавно сврста у критичаре „наше стварности”, односно међу пјеснике који теже да стиховима мијењају животне и политичке прилике. Био је у том смислу врло опрезан, прибојавао се идеологизованих и политикантских читања своје поезије и могућих напада са те стране. Стога су разумљиви стихови попут ових из пјесме „Молба”:

Ако већ живим танко гласовито
живети онда
бити ван свега тога
а не против по сваку цену
Ласкати повремено

овом примамљивом ужасу
а стално знати своје

У подробном поетичком разговору који сам 1982. године водио с њим за сарајевски часопис *Животић*, објављујући и опсежан есеј о њему, Душко је отклонио и моје тумачење своје поезије као пјесничке умјетности у којој се развија наглашено критичка слика свијета. Рекао је:

Већ годинама примјећујем како ме неки људи виде као „опасног”, екстремног, као накомицу спремног да удари, као шерета, као сатиричара, изругивача, као својеглава човјека који је стално против. А ја сам, у ствари, један тужан човјек... [...]

Ево с каквом је самоодбрамбеном вјештином и досјетљивошћу објаснио значење синтагме *златни куршум* из наслова своје прве стихозбирке.

Увијек сам сматрао да се писањем ствара умјетничко дјело, а не обара дрвље и камење на текућу збиљу и савременике. Златни куршум није метак и пуцањ у некога или у нешто. То је био свијетлећи метак који се испаљује као сигнал, као потреба да се огласи онај који га испаљује; то је пјесник откривао свој положај у жељи да га примијете макар и непријатељи. Он је већ тада знао да се пјесмом ништа не рјешава и да је не вриједи усмјеравати у убојите сврхе.

Истицао је како код њега „између редова нема ништа”. Објашњавао је и зашто је једној књизи својих изабраних пјесама дао наслов *Буквално ѿако*. „Буквализам је моја побуна против симбола које ми теоретичари проналазе и потурају по сваку цијену.”

Данас ми се чини да је то наглашено ограђивање од „теоретичара” поезије, и оних који су трагали за тајним пјесничким порукама „између редова”, било израз пјесниковог страха од политичког проказивања, па и могуће репресије. Сад ми је то јасније него у оно вријеме. Такав страх био је разумљив у једној земљи са догматском политичком влашћу, у затвореном и неразвијеном друштву без демократских традиција. У разговорима с Бранком Перићем Душко је, између осталог, казао и ово:

Ја сам се бојао тумача. Ја сам знао да нико не може да погоди моју мисао, да погоди шта је писац хтио да каже. Ја сам сву своју мудрост претворио у аутоцензуру. И ту аутоцензуру сам тако вјешто проводио да сам могао да пишем о стварном догађају, о стварним

људима, а да се односи на сасвим неког другог или на све. И онда, дођу тумачи и почну да причају глупости. (Бранко Перић, *Душко Трифуновић, њесме и разговори*, Бања Лука – Београд 2002)

Душко је постао веома популаран на цијелом сх. језичком подручју захваљујући великом броју пјесама – многе су постале прави хитови – које је написао за познате музичаре и музичке саставе. Признао је да је „срећан човјек због тога што се моје пјесме знају напамет. Али фалинка је у свему томе што не знају да сам то ја писао”.

Дугогодишњи музички уредник на новосадском радију, Богомир Мијатовић, открио је и сакупио преко 300 Душкових пјесама које су биле компоноване и јавно извођене. То је рекорд своје врсте. Мијатовић је о томе објавио позамашну књигу *Памтишће ме њо њесмама мојим*, која садржи детаљно документовано истраживање о томе шта је све Душко написао као тзв. „естрадни пјесник”. А Душко је осјећао да се тај често употребљавани израз, који га је одвећ везивао за естраду, користи „кад желе да ме деградирају само по томе што знам да рецитujem своје пјесме”.

Мијатовић је, такође, пробрао и прошле године у омањој збирци објавио „Душка мудраца, да не кажем филозофа”. Збирка је изашла под насловом *Слушај мене, а ради њо своме*, што је једна од трифуновићевских уврнутих мудролија. Поводио је из свих Душкових дјела мудре мисли, гномске и афористичке изразе, језичке бисере, мјеста која показују колико је био уман овај популарни, за површне читаоце/слушаоце и „лаки” пјесник.

Само они који су остали при површној рецепцији Душкове поезије, па и његових романа и драма, могли су Душка Трифуновића држати на одстојању од првог реда српских пјесничких величина. А они који су предано и посвећенички пратили и проучавали његово књижевно стварање, одавно знају гдје је мјесто Душка Трифуновића у српској поезији. То је мјесто у уском кругу ријетко аутентичних, прворазредних пјесника српског језика нашег времена.

Љубитељи Душкове поезије знају напамет велик број његових стихова. Они се често присјећају, а и ја с њима, стихова из пјесме „Играчка”, који личе на тестаментарну поруку:

Заблуде сам престао да бројим
немам коме да се вратим кући
докле певам дотле и постојим
пријатељи бивши и будући
памтите ме по песмама мојим

У Новом Саду, крајем марта 2021.